

В. С. Северин,
аспірант Інституту економіко-правових досліджень НАН України,
м. Донецьк

СТРУКТУРА І СТАН ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Соціальна інфраструктура регіону є найважливішою функціональною підсистемою, що пов'язана з безпосереднім задоволенням потреб населення й одночасно виступає елементом інфраструктури ринку. Через те, що соціальна інфраструктура «безпосередньо забезпечує обслуговування різних потреб людини, її можна характеризувати як комплекс галузей народного господарства, що виконують соціально-економічні функції, задоволення матеріальних і духовних потреб населення, створення нормальних умов життєдіяльності [1, с. 3].

Складовими соціальної інфраструктури є культура, мистецтво та освіта, головним завданням яких у суспільстві є формування інтелектуальних, моральних і духовних властивостей індивіда, що, з економічного погляду сприяє якості робочої сили. Для названих галузей характерна схожа внутрішня структура з переважанням неринкового, так званого суспільного сектору, обмеженість можливостей приватної підприємницької діяльності, спільні принципи просторового розміщення інфраструктури [2, с. 5].

Значна кількість наукових та інших установ приділяє увагу вивченню проблем, що описують функціонування освіти та культури. Особливу увагу вивченню цих проблем приділяли Ю. Алексєєв, В. Геєць, Б. Данилишин, М. Долішній, Е. Лібанова, В. Новіков, Я. Остафійчук, Ю. Саєнко, Л. Шевчук, А. Ягодка та ін.

У процесі радикальних перетворень, що проводяться в Україні, у цих галузях з'явилися негативні явища — різко скоротилася мережа об'єктів культурного призначення та шкіл, кількість відвідувань спектаклів та виступів. Зниження реальних доходів населення, зростання цін на квитки та друковану та періодичну літературу призвело до того, що люди повинні обмежувати своє духовне дозвілля. Імпортовані з-за кордону агресивні й спрощені форми масової культури все більше впливають на процеси формування єдиного духовного простору, утвердження гуманістичних цінностей, високої моралі, національної самосвідомості та патріотизму.

Ураховуючи ці аспекти, що ще залишаються недостатньо дослідженими і потребують більш поглибленого вивчення методичними підходами до комплексної оцінки сучасного стану розвитку культури та мистецтва, проведемо аналіз показників діяльності підприємств цієї сфери з метою визначення стану означеної проблеми.

Населення Донецького регіону має давні культурні традиції, що об'єднують людей різних поколінь та національностей.

Завдяки структурі закладів культури, що функціонує в Донецькому регіоні, населення області має високий інтелектуальний та духовний потенціал і робить вагомий внесок у розвиток культури України [3, с. 1]. Закладами культури вважаються театри, філармонії, організації телебачення та радіомовлення, демонстратори фільмів, видавництва, музеї, бібліотеки, заклади культури клубного типу, цирку, парки культури та відпочинку, позашкільні заклади естетичного виховання й дозвілля дітей та юнацтва, демонстратори кінофільмів.

Основну структуру установ культури області описано в таблиці 1, яку сформовано на підставі статистичної звітності за 2008 рік [4].

Дані таблиці 1 свідчать про те, що кількісний склад установ змінився з 1990 по 2008 рік в напрямку зменшення майже за всіма структурними складовими. Так, кількість бібліотек за названий період зменшилася на 239 (18,7%). Крім цього, також зменшився й бібліотечний фонд на 1,9 мільйонів видань (6,1%) (таблиця 2).

На кінець 2008 року діяло 1039 публічних бібліотек, серед яких 3 — мають статус обласних. На 100 тис. жителів припадало 23 бібліотеки, а в 1990 році їх було 24. Бібліотечний фонд налічував 29,5 млн. примірників, а це значить, що на 1000 мешканців області припадало 6560 примірників книг та журналів.

За рівнем забезпеченості масовими та універсальними бібліотеками в розрахунку на 100 тисяч жителів перше місце в області належить Костянтинівському району (133,5), Добропільському (113,1), Олександрівському (106,2), а найменше — місту Кіровське та Маріуполь (по 6,9). Найбільший бібліотечний фонд, тобто примірників в розрахунку на 1000 жителів регіону, слід відзначити в Олександрівському (1445), Добропільському (1326) та Шахтарському (1232) районах. Найменший показник в місті Докучаєвську (287).

Послуги бібліотек змогли одержати 1112,3 тисяч читачів області, яким видано 29564,4 тисяч примірників, що становить 27 примірників на одного читача. Найвищий рівень цього обслуговування населення належить місту Донецьку, у якому 193,6 тисячам читачів видано 5926,6 тисяч примірників. Це ста-

Таблиця 1

Установи культури і мистецтва Донецької області

(на кінець року)

	1990	2000	2007	2008
Кількість масових і універсальних бібліотек	1278	1087	1059	1039
Кількість установ культури клубного типу	1015	816	700	692
Кількість професійних театрів	5	5	5	5
Кількість концертних організацій	1	2	2	2
Кількість музеїв	7	22	23	23
Кількість демонстраторів фільмів	1411	113	65	40
Кількість цирків	1	1	1	1
Кількість парків культури і відпочинку	19	18	16	16

Таблиця 2

Основні показники діяльності установ культури і мистецтва Донецької області [4, с. 6]

(на кінець року)

	1990	2000	2007	2008
Бібліотечний фонд, млн. примірників	31,4	26,2	30,1	29,5
Кількість місць у закладах клубного типу, тисяч	333,8	263,7	226,8	223,4
Кількість відвідувань театрів на рік, тисяч	910,8	435,5	495,3	474,9
Кількість відвідувань концертних організацій за рік, тисяч	842,3	904,1	758,1	699,9
Кількість відвідувань музеїв за рік, тисяч	844,3	733,3	812,5	820,0
Кількість відвідувань кіносеансів за рік, тисяч	44630	8210,8	1429,4	814,8
Кількість глядачів цирку, тисяч	636,0	154,1	190,2	214,7

ло можливим перш за все за рахунок зосередження в місті значної кількості студентів вищих навчальних закладів.

Різко змінилася кількість установ культури клубного типу, з 1015 до 692 (32%), і кількість місць у лекційних залах та залах для глядачів, з 333,8 тисяч місць до 223,4 (33,1%). Найбільша кількість цих установ знаходилася як у 1990, так і в 2008 роках у місті Донецьку (47), у них перебуває найбільша кількість місць (21679). При визначенні рівня забезпеченості закладами культури встановлено, що на 100 тисяч жителів на кінець року припадає в області 15,4 одиниць, кількість місць у закладах культури — 5 на 100 жителів.

Слід зазначити, що 534 (77,2%) з них підпорядковані Міністерству культури і туризму України та фінансуються за рахунок бюджету. Значна кількість їх (60,1%) територіально знаходяться в сільській місцевості.

У закладах культури протягом 2008 року діяло 6,5 тисяч клубних формувань (колективів художньої самодіяльності, гуртків, тощо), у яких займалися 127,5 тисяч учасників, з них — 73,6 тисяч дітей і підлітків [3, с. 1].

У складі мережі музеїв області знаходяться 23 музеї, серед яких 9 історичних, 1 літературний, 7 крає-

знавчих, 4 мистецьких та 2 музеї мініатюрної книги. Музейний фонд на початок року становив 380,5 тисяч предметів основного фонду, збільшившись протягом року на 12,2 тисячі предметів. Відвідали музеї 820 тисяч осіб, а це на 7,5 тисяч більше, ніж у 2007 році. 379,8 тисяч (46,7%) відвідувачів становили школярі та студенти, а в цілому на кожну тисячу мешканців області припадало 180 відвідувань. У середньому в області один музей відвідали 35,7 тисяч чоловік, найвищий цей показник в місті Донецьк.

У музеях значну увагу приділяють експозиційній та виставковій роботі, що підтверджується показниками. Кількість експонатів основного фонду в музеях області становить 380510 одиниць, з яких 51908 (13,6%) експонувалися протягом 2008 року. У тому числі на виставках експонувалося в музеях 19784 (38,1%) експонатів і 5802 (11,2%) — поза музеями.

За 2008 рік усі музеї області організували 491 виставку, що в середньому становить 21,4 виставки на один музей. Найбільше їх було проведено в таких містах: Донецьк — 87, Краматорськ — 72, Маріуполь — 60.

Також музеї організували виставки поза музеями: 19(82,6%) закладів організували 231 місце ек-

спонування виставок поза музеями, а це склало в середньому 12,2 виставок на один музей.

Музеями області проведено 12835 екскурсій, що в середньому склало 558 на один музей. Усього екскурсіями було охоплено 238,6 тисяч чоловік, з них 176,7 тисяч (74,6%) учнів, слухачів та студентів. Обслуговування 30,4 тисяч учасників екскурсій було проведено за угодами [4].

Театральне мистецтво області представлено 5 професійними театрами: опери та балету — 1, драматичних та музично-драматичних — 2 і юного глядача та ляльковий — 2. Кількість місць у залах театрів для глядачів становила на кінець 2008 року такі показники: опери та балету — 970, драматичного та музично-драматичного — 1505 і юного глядача та лялькового — 675. А це значить, що ними було проведено 148, 672 та 779 спектаклів, які відвідали 76,2 тисячі глядачів в опери та балеті, 258,3 тисячі глядачів у драматичному та музично-драматичному і 140,4 тисяч глядачів театрів юного глядача та лялькового. Аналіз цих показників свідчить про те, що наповнюваність глядацьких залів становила в театрі опери та балету — 52,1%, в драматичних — 49,8% і в театрах для дітей — 53,0%.

У цілому слід відзначити, що розрахунки показують, що тільки кожний десятий житель області відвідав в 2008 році театр [4, 32], а питома вага сільських жителів у загальній чисельності глядачів театрів склала 0,2% [4, с. 33]. Для сільських жителів було підготовлено 6 спектаклів театрами для дітей, які відвідала тисяча глядачів.

Діючи в області заслужений академічний ансамбль пісні та танцю «Донбас» та обласна філармонія підготували протягом року 1397 концертів, якими було охоплено 699,9 тисяч слухачів регіону, у тому числі для сільських жителів проведено 110 концертів та обслуговано 26,2 тисяч жителів. У розрахунку на 100 жителів в середньому припадає 15 відвідувань, що менше, ніж в 2000 році (18). Із загальної кількості концертів 707 було проведено для дітей 698 філармоніями та 9 самостійними професійними колективами, всі — в сільській місцевості. При цьому 205,6 тисяч слухачів — це діти, серед яких 6,2 тисячі чоловік — слухачі самостійних професіональних колективів.

Донецький державний цирк надав глядачам області 160 спектаклів, кількість глядачів на яких склала 214,7 тисяч осіб. У розрахунку на 100 жителів це становить лише 5 відвідувань та 4 спектаклі.

У літній період 2008 року в області функціонувало 16 парків культури та відпочинку, загальна площа яких — 790,6 га. Кількість об'єктів дозвілля на кінець 2008 року становила 176, основна кількість з

них (162) розміщена на території парків. У складі об'єктів дозвілля 166 атракціонів та 86 ігрових автотатів [4].

Більш ніж в 40 разів зменшилася кількість демонстраторів фільмів, тому майже в 55 разів зменшилася кількість відвідувань кіносеансів, що становить відповідно 40 і 12994, але всі вони розміщуються в міських поселеннях.

Робітники культури дбають про те, щоб притягати до себе глядачів, але незважаючи на це значне розширення громадян за рівнем доходу, недостатність або повна відсутність фінансування витрат на утримання закладів культури, особливо в сільській місцевості, значно впливають на кількість відвідувачів закладів культури. Також значний вплив чинить стрімкий розвиток електронних засобів масової інформації.

Значний вплив на культурний рівень мешканців регіону чинять телевізійне та радіомовлення обласної телерадіокомпанії, загальний обсяг мовлення яких у 2008 році склав 3477 та 9112 годин відповідно.

Проведений аналіз свідчить про те, що в області є значний потенціал для утвердження норм моралі, для виховання глибоких та твердих переконань громадян, а найголовніше — «це середовище, в якому вирощується і наснажується особистість» [1, с.15].

Необхідно при проведенні подальших досліджень означеної проблеми проводити більш детальний аналіз у напрямках визначення ступеня впливу окремих факторів та закладів на культурний рівень населення регіону.

Література

1. **Ягодка А.Г.** Соціальна інфраструктура і політика : навч. посібник / А. Г. Ягодка. — К. : КНЕУ, 2000. — 212 с.
2. **Остафійчук Я.В.** Організаційно-економічний механізм формування культурно-освітнього комплексу (на прикладі Івано-Франківської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Я. В. Остафійчук. — Київ. — 2001. — 20 с.
3. **Про основні показники роботи закладів культури і мистецтва Донецької області у 2008 році** : експрес-випуск № 05-12/47 від 17.03.2009 року // Головне управління статистики у Донецькій області. — Донецьк. — 2009. — 2 с.
4. **Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту Донецької області в 2008 році** : статистичний збірник // Головне управління статистики в Донецькій області. — Донецьк. — 2009. — 40 с.

Северин В.С. Структура і стан закладів культурної сфери Донецької області

У статті запропоновано дослідження структури підприємств культури та мистецтва Донецької області й показників, що описують їх діяльність. Цей підхід сприятиме визначенню ступеня впливу цих закладів

на індивідуальні та духовні характеристики людей, які мешкають в цьому регіоні.

З'ясовано особливості функціонування цієї підсистеми соціальної інфраструктури регіону на сучасному етапі ринкової економіки в Україні.

Ключові слова: заклади культури, індивідуальні, моральні, духовні властивості індивіда, духовні потреби населення, особистість, ступінь впливу.

Северин В.С. Структура и состояние учреждений культурной сферы Донецкой области

В статье предлагается исследование структуры предприятий культуры и искусства Донецкой области и показателей, которые описывают их деятельность. Этот подход будет оказывать содействие определению степени влияния этих учреждений на индивидуальные и духовные характеристики людей, которые живут в этом регионе.

Определены особенности функционирования этой подсистемы социальной инфраструктуры региона на настоящем этапе рыночной экономики в Украине.

Ключевые слова: учреждения культуры, индивидуальные, моральные, духовные свойства индивида, духовные потребности населения, личность, степень влияния.

Severin V.S. Structure and state of establishments of cultural sphere of the Donetsk region

The study of structure of enterprises of culture and art of the Donetsk region and indexes which describe their activity is the purpose of the article. This approach will render assistance to determination of degree of influencing of these establishments on individual and spiritual descriptions of people, which live in this region.

The features of functioning of this subsystem of social infrastructure of region on the real stage of market economy in Ukraine are certain.

Key words: establishments of culture, individual, moral, spiritual properties of individual, spiritual necessities of population, personality, degree of influencing.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2010

Прийнято до друку 30.04.2010